

“שתלתם ניגונים” – שירה בגני הילדים במרכז הארץ בהשוואה לגני הילדים בפריפריה הצפונית במדינת ישראל

אורה גייגר

המחקר מתמקד ברפרטואר שירי הזמר המושרים במפגשי המליאה בגני הילדים בימינו במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית, ובדוק האם יש מכנה משותף לשירים בשני חבלי ארץ אלה. בנוסף לזאת, בוחן המחקר את עמדותיהן של הגננות בנוגע לשירה בגן הילדים, ואת השאלה, האם הן מודעות להמלצות משרד החינוך בנושא ופועלות על פיהן. ממצאי המחקר מראים שיש הבדלים משמעותיים בין השירים המושרים בגני הילדים בפריפריה הצפונית במדינת ישראל לאלה המושרים במרכז הארץ, הן מבחינת גילם של השירים והן מבחינת תוכנם. הבדלים מובהקים נמצאו בקרב הגננות באזורים הגיאוגרפיים השונים בקשר להערכתן את מטרות השירה בגן, ובקשר לשיקוליהן בבחירת הרפרטואר. נמצא גם, שלשירים מהקלסיקה של התרבות הישראלית יש מקום משמעותי ברפרטואר השירה בגני הילדים בארץ בימינו.

מילות מפתח: גן הילדים, גננות, פריפריה, רפרטואר, שירה, שירים

מבוא

שירה היא חלק אינטגרלי מהעשייה היומיומית בגן הילדים והיא הפעילות המוזיקלית השכיחה ביותר שמתקיימת בו (Sharpe et al., 2005). בשירים משתקפים ערכי החברה ושינויים שחלים בהם מבטאים שינויים שחלים באידיאולוגיות בתרבות המקומית (כהנוביץ, 2010). במחקר שנערך בישראל לפני למעלה מעשור נמצא, שאין רפרטואר אחיד בגני הילדים במדינת ישראל ואין קריטריונים מוגדרים לבחירתו (גלושנקוף ושחר, 2004). כמו כן נמצא, שהגננות בישראל חפצות בשירים חדשים, במיוחד בשירי חגים חדשים (כהנוביץ, 2010). במחקר שנערך בגליל וברמת הגולן בקרב הגננות המאמנות של הסטודנטיות במסלול הגיל הרך במכללת אוהלו (גייגר, 2012) נמצא, שיש לקבוצה רפרטואר משותף. ממצאים סותרים אלה הצדיקו את עריכת המחקר הזה והיוו מניע לביצועו.

מטרות המחקר הן לברר מהו רפרטואר השירים המושרים במפגשי המליאה בהנחיית הגננות, מה מאפיין את השירים, מהו מקומם של שירים עכשוויים בהשוואה למקומם של שירים מהקלאסיקה המוכרת, וכן לבדוק אם יש מכנה משותף בין

רפרטואר השירים המושרים בגני הילדים במרכז הארץ לאלה המושרים בפריפריה הצפונית. בנוסף לזאת, בוחן המחקר מהן עמדותיהן של הגננות בנוגע לשירה בגן הילדים, והאם הן מודעות להמלצות משרד החינוך בנושא ופועלות על פיהן. אוכלוסיית המחקר כוללת גננות המלמדות בגנים ממלכתיים יהודיים, מהזרם הממלכתי או הממלכתי דתי, במרכז הארץ ובצפונה. כלי המחקר הם שאלונים וראיונות. עיבוד הנתונים כולל ניתוח סטטיסטי של ממצאי השאלונים, וניתוח תוכן של השאלות הפתוחות בשאלונים ושל הראיונות. תוצאות המחקר מאירות את סוגיית רפרטואר שירי הזמר בגני הילדים במדינת ישראל בימינו, במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית. המחקר התבצע בהמלצת ועדת המחקר הבין מכללתית במכון מופ"ת ובתמיכת האגף להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך.

רציונל ורקע תיאורטי

שירה מהווה חלק מתרבות העם. גירץ (1990) מגדיר תרבות כמערכת סמלים ומשמעויות שהיא ייחודית לאדם. על פי טיילור (Tylor, 1871), תרבות נוצרת מן הניסיון ההיסטורי של בני האדם והיא מכלול הידע, האמונות, האמנות, כללי המוסר, החוקים, המנהגים, ההרגלים והכישורים שרוכש האדם בהיותו בן החברה. מרכיבי התרבות הם סמלים, שפה, אמונות, ערכים, אידיאולוגיות, דפוסי התנהגות, תרבות חומרית ואביזרי תרבות (שפירא ובן אליעזר, 1987).

שירה ושירי ארץ ישראל הם מרכיב מרכזי בהווה הישראלית וקשורים באופן הדוק לנושאים חברתיים כגון אפיוניהם של צרכני השירה בני העדות השונות, מזרחים ואשכנזים (אלירם, 2006). יש אף המכנים את הישראלים "עם הזמר" (שוקר, תשנ"ג). השירה היא כלי להעברת מסרים חינוכיים ערכים חברתיים ותרבותיים והיא ביטוי להלך הרוחות בחברה (נקר, 2009). בספרה "בוא שיר עברי: שירי ארץ ישראל: היבטים מוזיקליים וחברתיים" מתארת אלירם (2006) את מרכזיותו של הזמר העברי בישראל בעתות משבר בחברה. היא מתייחסת לתקופת האינתיפאדה השנייה שבה, לטענתה, לצד חזרתן של מלים כמו ישראליות, אחדות וציונות ללקסיקון המדובר בישראל ולמערכת הערכים המקובלת בה, חזרו גם שירי ארץ ישראל אל מרכז ההווה התרבותית. לימוד שירי ארץ ישראל הוא פעילות חברתית המשמרת זיכרון קולקטיבי באמצעות העברת מסורת של יצירות מוזיקליות קנוניות ואחרות, שהן חלק ממורשתו התרבותית של העם. המוזיקה בכלל, והשירה בפרט, משקפות תהליכים בעיצוב החברה וקבוצות בתוכה ותורמות ללכידותן ולעיצוב זהותן (איזקסון, 2014).

מרכזיותה של השירה בחברה הישראלית מתבטאת גם במערכת החינוך בארץ. הגננת, כדמות החינוכית הדומיננטית בגן הילדים, מצופה, בין היתר, לשלב שירה בעבודתה החינוכית בגן הילדים. הגננת בוחרת שירים ומלמדת את הילדים לשיר אותם במליאה כפעולה יזומה שלה. פעילות זו מהווה סוג מסוים ומוגדר של שירה בגן, להבדיל משירה אישית ספונטנית של הילדים המפזמים ומאלתרים ווקלית במהלך פעילות חופשית (Young, 2006). מחקרים בתחום שירת ילדים בגיל הרך מציינים, שילדים בגילאי הגן יכולים לשיר באופן נכון ומדויק בטווח צלילים נתון, וממליצים שאנשי החינוך העובדים עם ילדי הגן ישלבו שירה בעשייתם החינוכית, תוך הענקת תשומת לב לאופן שבו מפיקים הילדים קול (Hedden, 2012). המחשה לתפקידה המשמעותי של הגננת בתחום השירה בגן הילדים, כפי שמשקפת עוד בימי ראשית ההתיישבות בארץ, מציג חיים גורי, כשהוא מספר על אמו בכתבה שהתפרסמה ב”שבעה ימים”, מוסף סוף השבוע של “ידיעות אחרונות” בשנת 2003:

היא היתה אישה עצובה. היה לה קשה, משום שהיא לא עסקה במקצוע שהיא רצתה לעבוד בו. היא למדה באודסה בסמינר עברי לגננות אצל יחיאל הלפרין, אביו של המשורר יונתן רטוש. היא כתבה עברית נהדרת. היא היתה יכולה להיות גננת נהדרת. היא אהבה ילדים והיו בה רכות וחום, אך היא לא ידעה לשיר ובשל כך לא נתנו לה להיות גננת (לם, 2003).

גלושנקוף ושחר (2004), שחקרו את מקומה של הגננת בחיי המוזיקה בגן הילדים בישראל ואת התפקיד שהיא ממלאת בו, מצאו, שכל גננת בוחרת את השירים לפי טעמה האישי, ואין יד מערכתית מכוונת בבחירת הרפרטואר. בנוסף לזאת מתברר, שהגננות נוטות בימינו לאמץ חומרים עכשוויים, גם אם אינם עומדים בסטנדרטים שאליהם התודעו במהלך הכשרתן המוזיקלית כסטודנטיות להוראה. ייתכן, שהדבר נובע גם מכך שהקורסים במכללות מנחילים את הרפרטואר הקנוני ומתעלמים מהרפרטואר העכשווי, שחביב על הגננות, כפי שטוענת כהנוביץ' (2010), וגם מרצונן של הגננות להפיק אירועים מרהיבים עם חומרים מוזיקליים עכשוויים בשילוב אביזרים מתוך רצון להרשים את ההורים, שבחרים את הגן עבור ילדיהם. במחקר שבדק את התפתחות שירי הזמר שהושרו בגני הילדים בארץ בשנים 1930-2010, התייחסה כהנוביץ' (2010) לתמורות שחלו בזמר הילדים בגני הילדים כמשקפות אידיאולוגיות משתנות בתרבות המקומית. כמקרה מבחן התמקד מחקרה ברפרטואר שירי החנוכה שהושרו בגני הילדים באותן השנים. היא מצאה, ששינויים שחלו בחברה הישראלית במהלך השנים משתקפים בשירי החנוכה. כהנוביץ' טוענת, שבעבר שרו בישראל שירי ילדים מרפרטואר ערכי וציוני שכתבו משוררים ומלחינים בעלי שאיפות אמנותיות ויומרות כאלה, אך היום מניעי היצירה בתחום הם בעיקרם כלכליים. לדעתה, כיום הגננת תופסת את איכותה המקצועית על פי קריטריונים של

התחדשות וחיידוש, וחוששת ממצב שבו יתעדרו ההורים מסיבות חנוכה שבהן חוזרים הילדים על שירי השנה הקודמת, ולכן הגננות משנות את הרפרטואר משנה לשנה, זולת כמה שירים ותיקים שמושרים שוב ושוב כקטעי מעבר בין ההופעות השונות. במחקר אחר, שבחן מה השתמר ברפרטואר שירי החנוכה במסיבות בגני הילדים ומה התחדש בו, מצאה אמיר (2012) שיש בארץ תעשייה ממוסחרת של שירי חג המייצרת אינסוף חומרים מוזיקליים חדשים ולהיטים לרגע שנעלמים זמן קצר אחרי שהופיעו. בנוסף לזאת נמצא, כי הגננות דורשות מהמורות למוזיקה שמלמדות בגנים להשתתף בהשתלמויות פרטיות כדי להתחדש בחומרים המוזיקליים ולהביאם לגן. בהתייחסה למאפייניהם של השירים החדשים מציינת אמיר, שרובם מתאפיינים בטקסטים רדודים לשונית ותוכנית, ובלחנים המושפעים מהתרבות הפופולרית של מוזיקה מזרחית, מוזיקת ראפ וטראנס. לדעה זו שותף בן זאב (2009) הטוען שהשירים במערכת החינוך בגיל הרך בארץ מהווים תעשייה כלכלית שבמסגרתה יזמים פרטיים מספקים למורות למוזיקה בגנים ולגננות דיסקים חדשים עם עיבודים מוזיקליים שטחיים (ברובם פלייבקים). בביקורו בגני הילדים מצא בן זאב רפרטואר שירים דל ומסיבות שמנוהלות על ידי מורות למוזיקה שמשרד החינוך אינו מפקח עליהן, וחלק מהן חסרות את ההכשרה המתאימה לעסוק בתחום.

עוד נמצא, שבמסיבות ובחגיגות בגני הילדים שרים הילדים שירים שאינם מוכרים להוריהם, ודבר זה מוביל לקושי בחיבור הבין דורי ומותיר לשירים המסורתיים רק תפקיד שולי במסיבות. אמיר מסכמת ואומרת, שנראה ש"הרצון של גננות לעצב מסיבה 'ברוח הזמן' (קצב, רעש) עולה בקנה אחד עם שאיפות 'תעשיית שירי החג' להפיק רווחים על ידי הנפקת שירים חדשים".

ממחקר שנערך בגליל וברמת הגולן בשנת הלימודים תשע"ג בקרב הגננות המאמנות של הסטודנטיות במסלול הגיל הרך במכללת אוהלו (גייגר, 2012) עלו ממצאים סותרים לאלה המתוארים לעיל. תוצאות המחקר הראו, שבניגוד למתואר בספרות המחקרית בארץ, יש לגננות המלמדות בגליל וברמת הגולן ומשתתפות במחקר רפרטואר שירים משותף. בנוסף לזאת נמצא, שכחצי מבין שירי החגים הנבחרים שצוינו על ידי הגננות, נכתבו לפני יותר מ-50 שנה, והן לא ציינו אף לא אחד מהשירים שנכתבו בעשר השנים האחרונות כשיר מומלץ להוראה בגיל הרך. בשנים האחרונות מנסה אגף הפיקוח על המוזיקה במשרד החינוך להוציא לאור חוברות ותקליטורים המאגדים בתוכם שירים מומלצים להוראה. דוגמאות לפעילויות אלה כוללות את ערכת "גוונים", "שרים שישים", "שירים ופיוטים" ו"זמר לך לגיל הרך". בתחום הגיל הרך, חברו האגף לפיקוח על המוזיקה במזכירות הפדגוגית והאגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך והכינו חוברות הכוללות שירי ילדים מומלצים לגיל הרך: "זמר לך לגיל הרך" (2009), "זמר לך לגיל הרך – שירי חגים" (2011), "זמר לך לגיל הרך – עונות" (2012), "זמר לך לגיל הרך – שירים

לקטנים ולגדולים" (2014), "זמר לך לגיל הרך – שירים לאירועים מיוחדים" (2016). לכל אחת מהחבורות הוצמד תקליטור נלווה. הקריטריונים לבחירת השירים, כפי שצוינו על ידי עורכי החוברת, היו קשר לעולמו הקרוב של הילד, התאמה ליכולתם הווקלית של הילדים, טקסט פשוט וקצר ומקצב פשוט, ולחן בעל מנעד מצומצם. הושם דגש על הגשה אמנותית של היצירות בתקליטור. החוברת כוללת את השירים (מלים ותווים), מידע על אודות מחברי השירים ומלחיניהם, ומערכי פעילות לכל אחד מ־20 השירים, שכולם שירי ילדים מהקלאסיקה העברית. ואף על פי כן, לא ברור אם אמנם המארוזים הללו מגיעים לגני הילדים ועד כמה מיושמות המלצות משרד החינוך במסגרות החינוך הפורמלי של הגיל הרך בישראל.

המחקרים שנערכו בארץ בנושא שירי הזמר בגן הילדים וצוטטו בסקירת הספרות, התקיימו כולם במרכז הארץ. כאמור, ממחקר מקדים שנערך על ידי החוקרת בתשע"ג במכללת אוהלו, ובחן את המצב בגני הילדים בגליל וברמת הגולן, עלו ממצאים שסותרים את אלה המתוארים בספרות המחקרית בארץ (גיגר, 2012).

לפיכך, המחקר שתוצאותיו יובאו להלן, משווה בין השירים המושרים בגני הילדים במרכז הארץ לאלה המושרים בפריפריה. שני האזורים נבחרו משום שהמחברת מכירה סטודנטיות לחינוך הן במכללה במרכז הארץ והן במכללה בצפונה, והאוכלוסייה שבה עוסק המחקר נגישה לה ולתלמידותיה. המחקר נערך גם במטרה לשתף את תלמידותיה של המחברת בתהליך של הבניית ידע.

שאלות המחקר

1. מהו, על פי דיווחי הגננות, רפרטואר שירי הזמר המושר במפגשי המליאה בגני הילדים במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית, מה מאפייניו, והאם הוא משותף לשני חבלי ארץ אלה?
2. מהן עמדות הגננות במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית בנוגע לשירה בגן הילדים? (החשיבות שהן מייחסות לה, מטרות השירה, קריטריונים לבחירת רפרטואר, שימור מול חידוש).
3. מה השיקולים שאותם מפעילות הגננות בשני חבלי ארץ אלה בבחירת רפרטואר השירים בגן הילדים, מנין מגיעים השירים, ובאיזו מידה שלמות הגננות עם רפרטואר השירים בגן שלהן?
4. האם הגננות במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית מודעות להמלצות משרד החינוך בנושא רפרטואר השירה בגן הילדים, ובאיזו מידה הן חשות מחויבות לפעול על פי המלצות אלה?

מתודולוגיה

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה 87 גננות בגני טרום חובה וחובה, בגנים ממלכתיים ובגנים ממלכתיים דתיים במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית (הגליל ורמת הגולן). 30 מהן ממרכז הארץ ו-57 מהצפון. כ-75 אחוז מהן בעלות תואר אקדמי (ראשון או שני). גילן הממוצע 42 שנים, כשטווח הגילאים הוא 23-66. כשליש מהגננות משתתפות במחקר בנות 35 או פחות, כשליש בנות 36-45, וכשליש בנות 46 או יותר. הוותק הממוצע של הגננות במחקר זה הוא 14 שנים, כשהטווח הוא 1-34 שנות ותק. לפירוט מאפייני הגננות המשתתפות במחקר ראו נספח מספר 2.

12 מהגננות משתתפות במחקר רואיינו על ידי החוקרת בראיון מובנה למחצה, ובו התייחסו לנושאים הבאים: (1) רפרטואר השירים המושר בגן הילדים בהנחייתן, (2) עמדותיהן בנוגע לסוגיות הבאות: מטרות השירה בגן, השיקולים המנחים בבחירת הרפרטואר, החשיבות שהן מייחסות לחידוש הרפרטואר מול שימורו, מידת שביעות הרצון מהרפרטואר, מידת השפעת גורמים שונים על בחירת הרפרטואר, מקורות לשירים חדשים לגן, מודעות להמלצות משרד החינוך בנושא ומידת מחויבותן לפעול על פיהן.

כלי המחקר

כלי המחקר הם שאלון וראיון מובנה למחצה. השאלון, (נספח מספר 1) פותח על ידי החוקרת ונמצא בשימוש גם במחקר המקדים שנערך בגליל וברמת הגולן בקרב הגננות המאמנות של הסטודנטיות במכללת אוהלו (גייגר, 2012).

לשאלון שלושה חלקים:

- חלק א' – בו פירוט הגננות מהם השירים אותם הן שרות עם הילדים בגני הילדים במסגרת מפגשי המליאה השגרתיים ובחג החנוכה.
- חלק ב' – בו ציינו הגננות את עמדותיהן בקשר לכמה היבטים שנוגעים לשירה בגן הילדים. מרבית השאלות בחלק זה בנויות בסולם ליקרט, שבו צריכים המשתתפים להביע את הסכמתם הגורפת או החלקית עם היגדים מסוימים או לחילופין את אי הסכמתם עמם.
- חלק ג' – בו סיפקו הגננות מידע ופרטים אישיים על עצמן ועל גני הילדים שבהם הן עובדות.

מהלך המחקר

במחקר נאספו משובים מהגננות באמצעות מערכת איסוף אינטרנטית מסוג google form ובהמשך הומר קובץ הנתונים לתוכנה סטטיסטית מסוג SPSS כדי לעבד את הנתונים. השירים שצינו על ידי הגננות בשאלות הפתוחות חולקו לקטגוריות על פי גילם כשירים מולחנים ועל פי תוכני הטקסטים. השירים חולקו לשלוש קבוצות על פי גילם: שירים חדשים – כאלה שנכתבו בעשור האחרון, שירים עכשוויים – כאלה שנכתבו במהלך 10-40 השנה האחרונות, ושירים ותיקים – כאלה שהם בני 40 שנה לפחות. החלוקה הנושאת בוצעה על פי קטגוריות שנקבעו בהתאם לתוכני השירים: טבע ועונות השנה, מהלך היום, חברות, ארץ ישראל וצינונות, דת ומסורת, שירי תנועה, אני ומשפחתי, חגים ושבתי, תוכן לימודי וכללי.

ניתוח הנתונים

המשתנה הבלתי תלוי במחקר זה הוא המיקום הגיאוגרפי של גן הילדים בו עובדת הגננת. משתני המחקר התלויים שנבדקו הם השירים שאותם נוהגות הגננות לשיר עם הילדים בגן ביומיום, השירים המושרים בגן בחנוכה, מטרותיה של השירה בגן ילדים לדעת הגננות, שיקוליהן של הגננות בבחירת שירים לגן, המקורות של הגננות לשירים חדשים בגן, מודעותן של הגננות להמלצות משרד החינוך בנושא, מידת מחויבותן לפעול על פי המלצות אלה, והמידה שבה חשות הגננות שלמות עם רפרטואר השירים בגני הילדים שלהן.

בנוסף לזאת, נבחנה המהימנות הפנימית של מדדי המחקר הבאים: הגורמים השונים כחלק ממטרות השירה בגן (התפתחות הילד, ערכים, תרבות ומסורת, יחסי ציבור הגן), השיקולים השונים שנלקחים בחשבון בבחירת השירים (איכויות הלחן, ערכים, תרבות ומסורת, מקובלות ועכשוויות של השיר, התאמת השיר להורים). עיבוד סטטיסטי זה נעשה במטרה לוודא כי אלפא קרונבך של המדדים גבוהים מספיק (0.6 לכל הפחות) כדי להגדיר כי הפריטים המרכיבים אותם מודדים את אותו עולם תוכן.

המהימנות הפנימית (אלפא קרונבך) של הגורמים השונים כחלק ממטרות השירה בגן היא כדלקמן: התפתחות הילד – 0.74, ערכים, תרבות ומסורת – 0.83, יחסי ציבור של הגן – 0.69, והמהימנות הפנימית של השיקולים השונים בבחירת השירים היא כדלקמן: איכויות המנגינה – 0.58, ערכים, תרבות ומסורת – 0.75, מקובלות של השיר ומידת העדכניות שלו – 0.61, התאמת השיר להורים – 0.63.

כדי לאתר שוני מובהק סטטיסטית בהערכות שאותן נתנו הגננות המשתתפות במחקר, נבחנו הברלים מובהקים בין קבוצות ההשוואה על פי האזורים הגיאוגרפיים שבהם ממוקמים גני הילדים בקשר למשתני המחקר השונים. אותם הברלים מובהקים

נבדקו באמצעות שני מבחני הסקה סטטיסטית: מבחן t לשני מדגמים בלתי תלויים ומבחן שונות חד כיווני (One-Way Anova). מבחן t לשני מדגמים בלתי תלויים נועד לבדוק אם יש הבדלים מובהקים בין שתי קבוצות (שאינן ביניהן קשר) ביחס למשתנה תלוי הנמדד בסולם מנה רציף. במחקר הנוכחי נערכה השוואה בין הגנים הממוקמים באזור המרכז לגנים הממוקמים באזור הצפון ביחס לפרמטרים שונים הנמדדים בסולם מנה.

השאלות הפתוחות והראיונות עברו ניתוח תוכן תוך בחינה שיטתית של הנתונים האיכותניים במטרה לזהות דפוסים וקטגוריות. קטגוריות התוכן שעלו מדברי הגננות בנוגע לשירה בגני הילדים הן: מקומה המרכזי של השירה בגן, בחירת רפרטואר השירה – ישן מול חדש, מטרות השירה בגן והשפעתם של ההורים על הרפרטואר הנבחר. מתודת ניתוח הממצאים התבצעה באופן שיטתי וגלוי, תוך הקפדה על שקיפות לאורך כל שלבי התהליך. כדי לשמור על פרטיותן של הגננות משתתפות המחקר, נשמרה אנונימיות מוחלטת שלהן בשלבי המחקר השונים, ונקבעו עבורן שמות בדויים.

ממצאים

הממצאים בפרק זה מוצגים על פי הנושאים בהם עוסק המחקר, כשבכל קטגוריה מוצגים הממצאים שעלו מכלל כלי המחקר (כמותיים ואיכותניים). הסוגיות העולות מן הממצאים יידונו בפרק הדיון.

רפרטואר שירי הזמר בגני הילדים

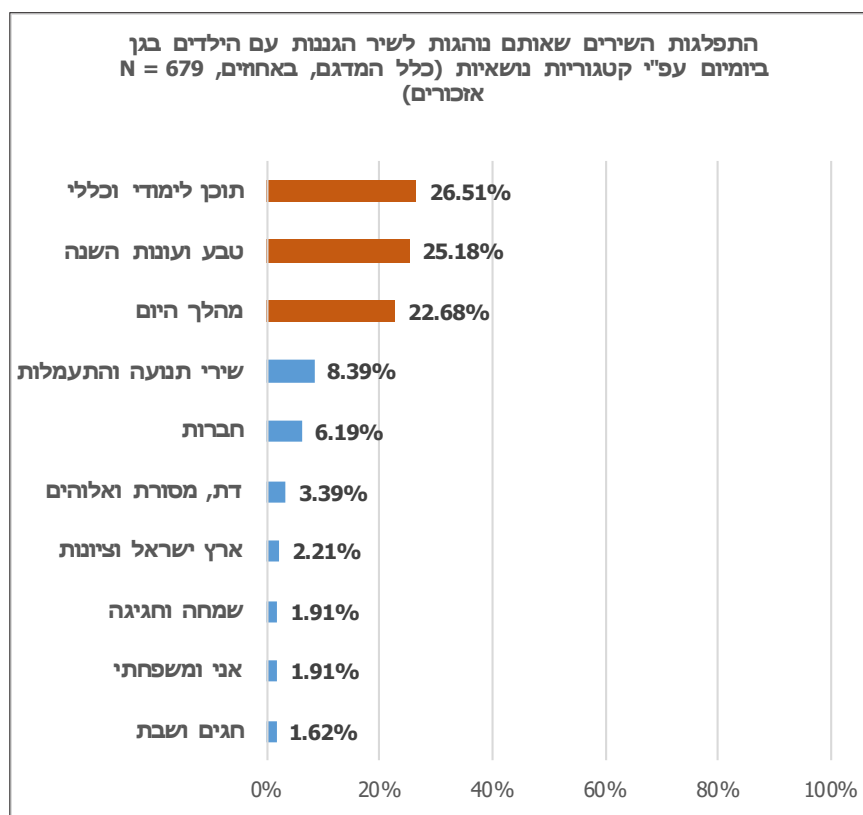
מדיווחיהן של כלל הגננות משתתפות המחקר על אודות השירים שאותם הן נוהגות לשיר עם הילדים בגן ביומיום עולה, כי מרבית השירים המושרים הם בקטגוריות הבאות:

- תוכן לימודי וכללי (26.51 אחוז)
- טבע ועונות השנה (25.18 אחוז)
- מהלך היום (22.68 אחוז)

(פירוט כלל הקטגוריות ראו תרשים מספר 1)

מדברי הגננות עלה מקומה החשוב של השירה בגן הילדים. היו גננות שציינו שהן שרות ביחד עם הילדים בכל יום ויום ולפעמים גם כמה פעמים ביום: "ביומיום שרים לפחות שלוש פעמים בצורה מסודרת במפגשים, כל מפגש שרים. מתחיל או נגמר בשיר" (רות).

בבוקר שירי בוקר, לפני שיוצאים לחצר שיר צהריים בנושא. לפני האוכל דקלום או שיר, למשל "לעבודה ולמלאכה" של ביאליק. אחר הצהריים, רבע לארבע עד

תרשים מספר 1

ארבע שרים. מפגש סיום מסתיים בשיר. הגננת המשלימה שרה איתם שירי נעמי שמר (רות).

חלק מהגננות דיווחו כי רפרטואר השירה בגני הילדים כולל שירים עכשוויים ושירים ותיקים:

שרים בגן כל יום, "אצבעות לי", "שירים ראשונים", "שלוש שלום נעים מאוד", משחקי ידיים, ואחר כך מעין שיר התעמלות: [קודם] אני מובילה ואז ילד מוביל... שיר תנועות ידיים, שיר [של] אחינועם ניני – שניים אכלו ורק אחד טעם אותו... בסוף היום במפגש שיר בנושא, שיר חג, בעיקר קלאסי. בחנוכה "נר לי נר לי", "סביבון", "מי ימלל", "שיר החנוכה" ושיר אחד חדש. "12 הירחים" בתחילת השנה "אור" של שושנה דמארי, "שני יונים" (נעמה).

למשל, קובי אפללו "מכתב לאחי", אני עוברת על המלים, כל פעם מלמדת חלק. מתחילה עם הפזמון כמובן ומוסיפה רבדים לאט לאט. אוהבת אותו ומתחברת אליו, אוהבת לשלב שירים עכשוויים. שירים שהם בכלל לא שירי

ילדים. [לפני שנפרדים] סיימנו ב"שיר פרידה" של חיים משה. שיר נהדר, שיר שנחשפנו אליו בריקודי עם (אסנת).

הגננת רבקה מרמת הגולן תיארה פרויקט שירה ייחודי המתבצע באשכול הגנים:

כל האשכול שלנו שר את אותו השיר כל החודש. בסוף השנה הילדים מקבלים שירון, עכשיו עובדים על ביאליק. הוא משורר החדש, וביום שישי הקרוב אנחנו עושים פסטיבל ביאליק. שרים "קן לציפור", "פרש", "יוסי בכינור" (רבקה).

הרפרטואר משתנה מאזור לאזור. בצפון שרים יותר שירים ותיקים מאשר במרכז. גננות מאזור המרכז הזכירו יותר שירים חדשים בדבריהן (25.61 אחוז) מהגננות באזור הצפון (7.79 אחוז).

ההתפלגות בין שירים ותיקים לחדשים המושרים בגני הילדים במרכז הארץ לאלה המושרים בגני הילדים בפריפריה הצפונית מוצגים בלוח מספר 1.

לוח מספר 1 שירי הזמר בגני הילדים במרכז הארץ בהשוואה לאלה בפריפריה הצפונית

מסקנה	הפריפריה הצפונית	מרכז הארץ	גיל השירים ברפרטואר
במרכז הארץ שירים ותיקים שכיחים פחות מאשר בצפון.	שירים ותיקים 57.01 אחוז	שירים ותיקים 39.62 אחוז	
במרכז הארץ שירים חדשים אוזכרו יותר באופן משמעותי.	שירים חדשים 7.79 אחוז	שירים חדשים 25.16 אחוז	

עמדות הגננות בנוגע לשירה בגן הילדים

המטרות העיקריות של שירה בגן הילדים לדעת הגננות הן הנאתם של הילדים, היכרות עם התרבות העברית והעשרת עולם הרגש של הילד. רוב המשתתפות המחקר מייחסות חשיבות רבה לשימור ליבה של שירים קאנוניים בגן הילדים. יחד עם זאת, יותר מחצי מהן ציינו, שחשוב לדעתן להכניס שירים חדשים לגן. לדעת הגננות, הגורם החיצוני המשפיע במידה הרבה ביותר על בחירת השירים בגן הוא גננות עמיתות והגורם המשפיע במידה המעטה ביותר הוא ההורים. יחד עם זאת, נמצא כי להחלטה אם לקיים את מסיבת החנוכה בהשתתפות הורים או בלעדיהם יש השלכות על בחירת הגננת את רפרטואר השירים במסיבה. בנוגע לסוגיית מטרות השירה בגני הילדים, ציינה רקפת: "דרך למידה חווייתית, כיף לשיר, לשמוח ואני חושבת שהילדים צריכים לשמוח". בהקשר זה הוסיפה רות:

"משתדלים להקנות כמה שיותר ערכים, השירים הם גם להקניית ערכים. אין סיבה שהילדים של היום לא יחוו ויכירו קלאסיקות. מי זה אריק איינשטיין, לאה גולדברג. תרבות זה מה שמתחולל מסביבי ואני לוקח ומתחבר לעולם שלי".

הגננות באזורים השונים ציינו גורמים שונים כשדיברו על מטרות השירה: בקרב גננות שעובדות באזור המרכז היה שיעור גבוה יותר של מי שציינו את הנאת הילדים כגורם מוביל והוא עמד על 32.14 אחוז. לעומת זאת, שיעורן של הגננות שעובדות באזור הצפון, שציינו את הנאת הילדים כגורם מוביל עמד על 19.23 אחוז. בנוסף לזאת, שיעור הגננות שעובדות במרכז שציינו את החיבור למסורת היהודית כגורם מוביל היה נמוך יותר ועמד על 1.1 אחוז, לשיעורן בקרב הגננות העובדות בצפון, ש־11 אחוז מהן ציינו זאת כגורם מוביל.

ההבדלים בין מטרות השירה בגן במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית מוצגים בלוח מספר 2. מעיון בו ניתן ללמוד ששליש מהגננות במרכז הארץ רואות בהנאתם של הילדים מטרה חשובה, ושרק אחוז זניח מהן רואה בחיבור למסורת מטרה חשובה.

לוח מספר 2

מטרות השירה בגן על פי דעתן של הגננות במרכז הארץ לעומת אלה בפריפריה הצפונית

מסקנה	הפריפריה הצפונית	מרכז הארץ	מטרות השירה בגן הילדים
יותר גננות במרכז הארץ ציינו את הנאת הילדים כמטרה החשובה ביותר של השירה בגן.	הנאת הילדים כמטרה חשובה ביותר 19.23 אחוז	הנאת הילדים כמטרה חשובה ביותר 32.14 אחוז	
פחות גננות במרכז הארץ ציינו את החיבור למסורת היהודית כמטרה חשובה בשירה בגן הילדים.	החיבור למסורת היהודית כאחת המטרות החשובות 10.90 אחוז	חיבור למסורת היהודית כאחת המטרות החשובות 1.19 אחוז	

המקורות המרכזיים לשירים חדשים בגן הילדים

מקורות השירים אותם שרות הגננות שונים ומגוונים. הגננות ציינו שבדרך כלל במהלך השנים הן מלקטות אוספים של שירים. אלה כוללים שירים מלימודיהן במכללה, מהשתלמויות, ותכנים מוזיקליים חדשים שלמדו מהמורות למוזיקה: "מאיפה השירים? בלה מביאה (המורה למוזיקה), הבנות באשכול" (נוגה); "יש לי מקבץ של כמה שירים, השתלמות שעשיתי פעם, יש לי דיסק ישן שעשו לי בגורדון, בלימודים הקודמים. אני רוצה דברים משמעותיים" (אסנת).

נמצאו פערים באופן שבו מעריכות הגננות את המקורות המרכזיים שמהם מגיעים שירים חדשים לגן על פי מיקומו של הגן. רק 10 אחוז מהגננות שעובדות במרכז ציינו את ההשתלמויות של משרד החינוך שבהן השתתפו כאחד המקורות המרכזיים לשירים, וזאת בהשוואה ל-33.39 אחוז מהגננות צפון הארץ. לעומת זאת, שירים שאותם למדו מגננות עמיתות מהווה מקור מרכזי יותר במרכז הארץ מאשר בצפון. המקורות המרכזיים לשירים חדשים על פי דבריהן של הגננות במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית מוצגים בלוח מספר 3.

לוח מספר 3

המקורות המרכזיים לשירים חדשים בגן על פי דברי גננות במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית

מסקנה	הפריפריה הצפונית	מרכז הארץ	המקורות המרכזיים לשירים חדשים לגן
פחות גננות במרכז הארץ רואות בהשתלמויות משרד החינוך מקור לשירים חדשים.	השתלמויות משרד החינוך 33.93 אחוז	השתלמויות משרד החינוך 10 אחוז	
יותר גננות במרכז הארץ רואות בגננות עמיתות מקור לשירים חדשים.	לימוד מגננות עמיתות 57.14 אחוז	לימוד מגננות עמיתות 76.67 אחוז	

שיקולי הגננות בבחירת רפרטואר שירי הזמר בגן הילדים

השיקולים הבאים נמצאו כבעלי המשקל הרב ביותר בבחירת השירים לגן: המלים איכותיות (4.56), איכויות המנגינה – מדד מחושב (4.05), ערכים, תרבות ומסורת – מדד מחושב (4.00). מאידך, השיקולים הבאים נמצאו כבעלי משקל הנמוך ביותר בבואן של הגננות לבחור שירים לגן: מקובלות ועכשוויות של השיר – מדד מחושב (2.16), התאמת השיר להורים – מדד מחושב (1.88).

סוגיית השימור מול החידוש בבחירת רפרטואר השירים בגן עלתה אף היא בדברי הגננות. בהקשר זה תיארה דבורה:

אני מביאה שירים ישנים כמו "פה בארץ חמדת אבות", זה שיר חשוב, זה שיר חובה. יש שירים שבעיני הם שירי חובה. מהילה המורה לריקודי עם אני מבקשת שירים של פעם, זה חשוב להמשיך את המורשת. אני רואה אחיינים שלי במרכז הארץ, שלא מכירים את השירים האלה... "אני אוהבת קלאסית, למשל "גשם גשם בוא"... בשירים של פעם השקיעו מחשבה, היום יש טובים אך לא הרבה... זה נחמד שירים שהם לא שירי ילדים, רק בגלל

הרוח” של שלומי שבת – בשנה שעברה השתמשנו בזה גם במסיבת סיום. מאוד אוהבת לשלב שירים אמיתיים, שירי מבוגרים. כולם באוטו מקשיבים ומאזינים. הייתה לי ילדה בשנה שעברה שמאוד אהבה את עידן רייכל. הילדה למדה את השיר ”מי נהר” – מים זה נושא שלמדנו בגן. מאוד משתדלים כל הזמן להביא גם ישן וגם חדש. כל הזמן, כל הזמן.

בנושא זה הוסיפה שירה:

המורה למוזיקה הביאה המון שירים חדשים וזה היה ממש נחמד. אני הבאתי רק שירים ישנים ומוכרים, לאזן. לא כי זה מה שאני יודעת, אני לומדת ממנה. לאורך השנים, תמיד משלבים חדש וישן. מאיפה אני לומדת חדשים? מהמורה למוזיקה בדרך כלל. היא הולכת להשתלמויות, מביאה דברים לא קשים.

גם בתיאור מסיבות החנוכה בהשתתפות ההורים התייחסו הגננות לנושא השירים הוותיקים שההורים מכירים. על כך פירטה רות:

אני רוצה שההורים ישירו מהמקורות וגם שירים שהם מכירים, אני רוצה להגיע למסיבה של הילדים והנכדים שלי שאני אכיר את השירים, לא כאילו שאני במועדון לילה. ככה זה נראה כמו זומבה. שלא תחשבי... אני אוהבת זומבה, אבל לא במסיבת חנוכה. לא הייתי רוצה שלנכדות שלי תהיה גננת שתעשה כזה דבר.

מודעותן של הגננות להמלצות משרד החינוך ומחויבותן לפעול על פיהן

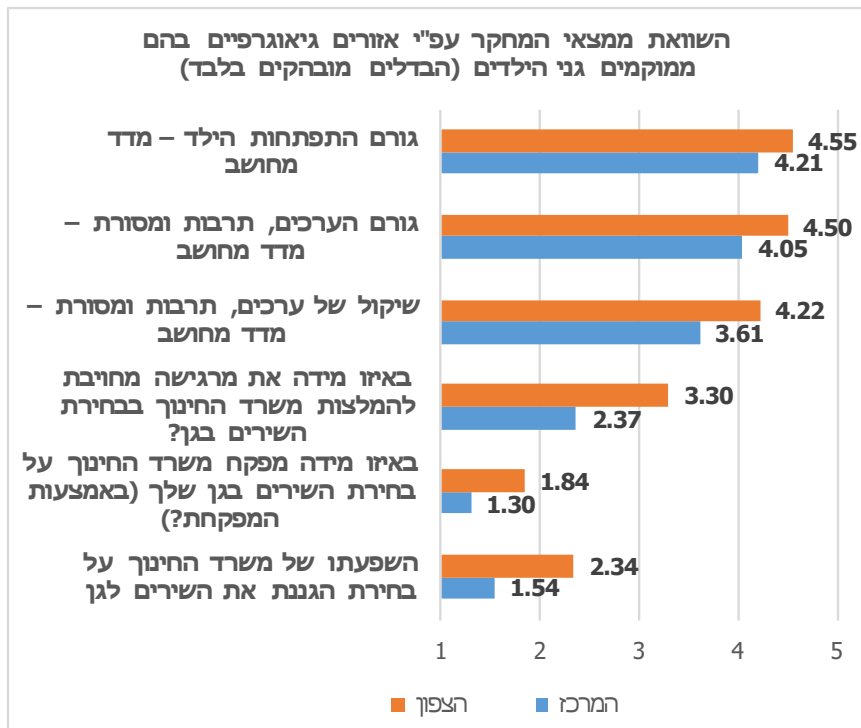
כ-78 אחוז מהגננות דיווחו כי הן מודעות להמלצות משרד החינוך בנוגע לרפרטואר השירים המומלץ לגן הילדים וציינו, כי הן חשות מחויבות מעטה עד בינונית (ציון ממוצע 2.95) לפעול על פיהן (כ-44 אחוז מהגננות דיווחו כי הן מרגישות מחויבות להמלצות משרד החינוך בתחום השירים בגן במידה מסוימת). בנוסף לזאת נמצא הבדל מובהק בין הגננות מהפריפריה הצפונית לבין הגננות ממרכז הארץ במידת המחויבות שהן חשות לפעול לפי המלצות משרד החינוך בתחום. הגננות מהפריפריה מחויבות יותר (ציון ממוצע 3.30) בהשוואה לגננות מרכז הארץ (ציון ממוצע 2.37) ($t_{84} = 4.28, p < 0.001$).

סיכום השוואת פרמטרים שונים בין מרכז הארץ לפריפריה הצפונית

תוצאות מבחני t מעלים כי נמצאו הבדלים מובהקים בקרב הגננות שהגן שלהן ממוקם באזורים גיאוגרפיים שונים בהקשר לאופן שבו הן מעריכות את הפרמטרים המפורטים להלן. ההבדלים בממוצעים מוצגים בתרשים מספר 2. מעיון בתרשים

ניתן לראות כי בכל הפרמטרים הללו הציון הממוצע בקרב גננות הפרפריה הצפונית גבוה יותר בהשוואה לציון הממוצע של גננות ממרכז הארץ. להלן תוצאות מבחני t:

- גורם שנוגע להתפתחות הילד ($t=-2.92, p<0.01$).
- גורמים שנוגעים לערכים, לתרבות ולמסורת (במטרות השירה בגן) ($t=-3.39, p<0.01$).
- שיקולים שנוגעים לערכים, לתרבות ולמסורת (בבחירת השירים) ($t=-3.68, p<0.01$).
- באיזו מידה את מרגישה מחויבת להמלצות משרד החינוך בתחום השירים בגן? ($t=-4.28, p<0.01$).
- באיזו מידה מפקח משרד החינוך על בחירת השירים בגן שלך? ($t=-2.92, p<0.01$).
- מה ההשפעה של משרד החינוך על השירים שאותם בוחרת הגננת לגן? ($t=-3.63, p<0.01$).

תרשים מספר 2

דיון

ממצאי המחקר עולה, שלשירים הקלאסיים יש מקום חשוב בגני הילדים בישראל בימינו. הדבר נכון הן לגבי שירה ביומיום והן לגבי השירה בחגים. לדעת מרבית משתתפות המחקר חשוב מאוד לשמר את ליבת השירים הקלאסיים הקאנוניים בגני הילדים.

ממצאי מחקרים קודמים שנעשו בארץ בנושא שירי הזמר בגני הילדים בימינו בארץ ציינו, שהגננות חפצות בחומרים מוזיקליים עכשוויים והם דוחקים את רגליהם של השירים הוותיקים יותר (בן זאב, 2009; גלושנקוף ושחר, 2004; כהנוביץ' 2010). מחקר זה מוצא שלמרות זאת, יש עדיין לשירים הוותיקים מקום משמעותי ברפרטואר השירה בגני הילדים בארץ בימינו. יחד עם רצונן של הגננות לשלב שירים מהקלאסיקה של התרבות ברפרטואר שירי הזמר בגני הילדים, יותר מחצי ממשתתפות המחקר ציינו, כי הן רואות חשיבות רבה בהכנסת שירים חדשים לרשימת השירים המושרים בגן.

מרבית השירים אותם נוהגות לשיר הגננות עם הילדים בגן במסגרת הפעילות היומיומית הם בקטגוריות תוכן לימודי וכללי, טבע ועונות השנה ומהלך היום. השירים הכי מושרים בגנים שהגננות בהם השתתפו במחקר הם "לטול יצאנו" ו"שנים עשר הירחים" מאת נעמי שמר, "שני אורחים" מאת שמואל בס ומרק לברי, "קיפוד על הזקן" ו"מי שטוב לו ושמח" מאת דתיה בן דור. השירים הללו הוזכרו שוב ושוב וניכר שלשירי נעמי שמר ודתיה בן דור מקום מרכזי ברפרטואר שירי הזמר בגני הילדים בארץ.

נמצא, כי חלק גדול מהגננות מרוצות מרפרטואר השירים בגן שלהן. הגורם החיצוני המשפיע במידה הרבה ביותר על בחירת השירים בגן הוא גננות עמיתות והגורם המשפיע במידה המעטה ביותר לדעתן, הוא ההורים.

נמצאו הבדלים משמעותיים בין השירים המושרים במרכז הארץ לאלה המושרים בפריפריה הצפונית. נתון זה מאשש את ממצאיהם של גלושנקוף ושחר (2004) שמצאו במחקרם שאין בגני הילדים במדינת ישראל רפרטואר שירים משותף לכל הגנים. באזור הצפון שרו יותר שירים ותיקים (כאלה שנכתבו לפני יותר מ-40 שנה) מאשר במרכז, ובנוסף לזאת, שירים חדשים, כאלה שנכתבו בעשור האחרון מושרים בגני הילדים במרכז הארץ יותר מאשר בצפונה. עוד נמצא, שמבחינה תוכנית, שירי תנועה והתעמלות פופולריים יותר בגנים במרכז הארץ מאשר בגנים בצפונה.

המטרות העיקריות של שירה בגני הילדים, כפי שצוינו על ידי הגננות משתתפות המחקר הן: הנאת הילדים, היכרות עם התרבות העברית והעשרת עולם הרגש של הילד. השיקולים שנמצאו כבעלי המשקל הרב ביותר בבחירת השירים הם מלל

איכותי, ערכים חשובים שמוצגים בשיר, לחץ שמתאים ליכולותיהם המוזיקליות והיותו של השיר חלק מהקלאסיקה של שירי הילדים.

השירה היא כלי להעברת מסרים חינוכיים, ערכיים, חברתיים ותרבותיים והיא ביטוי להלך הרוחות בחברה (נקר, 2009). במחקר זה, דירגו גננות מחוז צפון באופן מובהק את שיקול הקניית ערכים, תרבות ומסורת במקום גבוה יותר מהמקום שהעניקו לו גננות המרכז.

לדעת הגננות, השירים החדשים מגיעים לגן ברוב המקרים מגננות עמיתות, מהמורה למוזיקה, או שהם שירים שהגננת התוודעה אליהם מהאזנה לרדיו, מצפייה בטלוויזיה או מהשתתפות במופע מוזיקלי. נמצאו פערים בין הגננות בגילאים השונים בנוגע להערכתן את המקורות המרכזיים לשירים חדשים לגן. הגננות המבוגרות מביין המשתתפות ציינו את השתלמויות משרד החינוך כאחד המקורות המרכזיים, בעוד שגננות צעירות וכאלה בנות גיל הביניים אמרו, שהמקור המרכזי שלהן הוא דיסקים המגיעים מחברות המפיצות מוזיקה לילדים; עובדה זו עולה בקנה אחד עם ממצאיו של בן זאב (2009) שתיאר תעשייה כלכלית עכשווית משגשגת של דיסקים עם חומרים חדשים. גננות צעירות אמרו, יותר מגננות מקבוצות הגיל האחרות, שהמקורות לשירים חדשים הם שיתוף גננות עמיתות ושירים שמושמעים באמצעי התקשורת השונים.

אוכלוסיית המחקר בפריפריה הצפונית היא אוכלוסייה המתגוררת בגליל וברמת הגולן. כל הגננות משתתפות המחקר הן יהודיות שמלמדות בגנים יהודיים. רוב הגננות ותיקות. חלק מהגנים הם גנים קיבוציים, חלקם פועלים במושבים וחלקים גנים עירוניים. זוהי אוכלוסייה הטרוגנית שמורכבת מחילונים, ממסורתיים ומדתיים. הגננות בקיבוצים מרבות לשלב בעבודתן שירי ארץ ישראל וזמר עברי קלאסי. בגנים הדתיים רווחת שירת תפילות, פיוטים וברכות. ממצאי המחקר עולה, שמרבית הגננות מהפריפריה הצפונית שמרניות יותר בבחירות המוזיקליות שלהן ושבויות במסורות מקובלות.

אוכלוסיית המחקר באזור מרכז הארץ מורכבת בעיקר מגננות חילוניות, רובן מלמדות בגן עירוני. גם כאן משתתפות המחקר כולן יהודיות המלמדות בגנים יהודיים. אוכלוסיית הגננות משתתפות המחקר ממרכז הארץ הטרוגנית מבחינת גילה והוותק שלה: חלק מהגננות ותיקות וחלקן חדשות. רובן משתתפות באופן קבוע בהשתלמויות בנושא מוזיקה ובימי עיון בתחום. על פי ממצאי המחקר קבוצת גננות מרכז הארץ שהשתתפו במחקר ליברלית יותר בבחירותיה המוזיקליות.

איזקסון (2014) טוענת, שלימוד שירי ארץ ישראל הוא פעילות חברתית המשמרת זיכרון קולקטיבי באמצעות מסורת של יצירות מוזיקליות קנוניות ואחרות, שהן חלק מהמורשת התרבותית של העם. המוזיקה בכלל, והשירה בפרט, משקפות תהליכים בעיצוב החברה והקבוצות בתוכה ותורמות לכידותן ולעיצוב זהותן. הממצאים

במחקר זה יכולים לכוון לכך, שהזיכרון הקולקטיבי והמורשת התרבותית של האוכלוסיות בשני חבלי הארץ הללו אינם זהים, אם כי גם אינם שונים באופן מובהק. מאז שגלושנקוף ושחר (2004) מצאו שכל גננת בוחרת את השירים לפי טעמה האישי ושאינו יד מכוונת באופן מערכתי בנושא בחירת רפרטואר השירים בגני הילדים במדינת ישראל, חברו יחדיו הפיקוח על המוזיקה במזכירות הפדגוגית והאגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך ופרסמו בשנים האחרונות את חוברות “זמר לך לגיל הרך” הכוללות שירי ילדים מומלצים בתוספת פירוט פעילויות אפשריות שיתלוו למוזיקה ודיסקים נלווים. ואף על פי כן, ההמלצות נותרו בגדר המלצות והן אינן מיושמות באופן גורף בשטח. כ-78 אחוז מהגננות דיווחו כי הן מכירות את חוברות “זמר לך לגיל הרך” ומודעות להמלצות משרד החינוך על שירים לגן, אך ציינו שהן אינן חשות מחויבות מאוד להמלצות הללו. מידת המחויבות המעטה ביותר צוינה על ידי הגננות הצעירות. לדעת הגננות משתתפות המחקר, יש מקום לקבל הנחיות ממשרד החינוך בתחום השירים בגן רק במידה בינונית, וציינו, שמידת הפיקוח של משרד החינוך על בחירת השירים בגן שלהן היא מעטה עד מעטה מאוד.

מגבלות המחקר

המגבלות העיקריות של המחקר נובעות מהבדלים בהרכב האוכלוסייה בין מרכז הארץ לבין הפריפריה הצפונית בגילן של הגננות וברקע האמוני שלהן (ראה נספח מספר 2). במדגם המחקר הגננות מהפריפריה הצפונית מבוגרות יותר ובעלות זיקה דתית חזקה יותר בהשוואה לגננות המרכז. לפיכך, יש קושי להסיק מסקנות לגבי מקורותיהם של ההבדלים כפי שהם עולים מהממצאים. במסגרת מחקר זה לא ניתן לבצע בקרה סטטיסטית על גורמים אלה בגלל אילוצי גודל מדגם. בנוסף לזאת חשוב לציין, כי המדגם במחקר זה הוא מדגם נוחות, וכי אין דרך לאמוד באיזו מידה הוא אכן מדגם מייצג, אם כי ייתכן, שההבדלים בין שני המדגמים היו מופיעים גם במדגמים אקראיים.

מסקנות

ממצאי המחקר מאירים את סוגיית רפרטואר שירי הזמר בגני הילדים בימינו, במרכז הארץ ובפריפריה הצפונית. מסקנות המחקר הן, שיש הבדלים משמעותיים בין השירים המושרים במרכז הארץ לאלה המושרים בפריפריה הצפונית. לפיכך, אם האגף לחינוך קדם יסודי ומשרד החינוך שואפים להוביל מהלך של יצירת גרעין רפרטואר משותף מומלץ של שירים בגני הילדים בארץ, הרי שיש מקום לצאת בהנחיות מפורשות לגננות, להציע השתלמויות רחבות היקף בנושא, ואף לחשוף

את הסטודנטיות להוראה בגיל הרך במכללות לחינוך להמלצות בנוגע לרפרטואר המומלץ של שירי הזמר לגני הילדים.

בסקירה הספרותית של המחקר צוין, שהקורסים במכללות מנחילים בעיקר את הרפרטואר הקנוני ומתעלמים מהרפרטואר העכשווי. מכיוון שבסופו של דבר הגננות פוגשות במהלך השנים גם רפרטואר עכשווי, חובה על המכללות לחינוך לתת את הדעת למגמה זו ולהתייחס לשירים הנוצרים בעת הזאת.

קורסי המוזיקה במסגרות ההכשרה להוראה בגיל הרך ובמסגרות ההתפתחות המקצועית של הגננות צריכים לטפח את המודעות של הגננות ואת שיקול דעתן בבחירות המוזיקליות שלהן, לתת את הדעת לסוגיית בחירת רפרטואר השירים בגן תוך התייחסות למתח הקיים בין חדש לישן, והבנת כוחם של שירי הזמר בהנחלת המורשת, ואת מקומם בשמירת התרבות, בתחזוק הקשר בין הדורות, מול הצורך הטבעי בהתחדשות ובשינוי.

בנוסף לזאת, יש ללמד במכללות לחינוך רפרטואר רחב של שירים מהקלאסיקה של התרבות לצד חדשים, להגדיר קריטריונים להערכת שירים לגן הילדים, לעסוק בנושא בחירה מושכלת של הרפרטואר, תוך הדגשת חשיבות שיקול הדעת של הגננת בבחירותיה המוזיקליות בעתיד.

במהלך המחקר בלטה העובדה, שהגננות מתייחסות לשירים ככלי להשגת מטרות חוץ מוזיקליות. השירים מושרים בגן לשם הוראת תכנים מדיסציפלינות שונות, משמשים כלי לניווט הקבוצה במהלך היום, ועוד. חשוב להסב את תשומת לבן של הגננות לכך ששירה בגן מתבצעת גם לשם מטרות אמנותיות והתנסות בחוויה מוסיקלית אסתטית. התייחסות לאופן ביצוע השירים, הפקת הקול (הן של הגננת והן של הילדים), חשיפה לשירים אמנותיים ולביצוע אמנותי (חי או מוקלט), יכולות להוביל לפיתוח מודעות לפן זה בשירה בגן הילדים.

מומלץ, שבהליך גיבוש מדיניות משרד החינוך בנוגע לרפרטואר שירי הזמר המושרים בגני הילדים ישותפו גננות מכל גני הילדים בישראל: מהמרכז ומהפרפריה, מהזרם הממלכתי ומהזרם העירוני ומהזרם ההתיישבותי, כדי שהתוצאה תשקף שיתוף פעולה בין הגורמים מעצבי המדיניות לבין מי שאמור להוציא את המדיניות הזאת לפועל.

מחקר זה התמקד בגני ילדים במרכז הארץ ובפרפריה הצפונית. המחקר מאיר סוגיות נבחרות בתחום שירי הזמר לגיל הרך במערכת החינוך הפורמלית במדינת ישראל בימינו. תרומת המחקר רלוונטית להכשרת מחנכי הגיל הרך ולתוכניות התפתחות מקצועית בתחום המוזיקה לגננות. כדי לקבל תמונה כוללת ורחבה יותר של המצב בתחום שירי הזמר בגני הילדים יש מקום למחקר המשך רחב היקף שיכלול דגימה מייצגת של כלל הגננות בישראל ויבחן גם את נושא שירי הזמר בגני הילדים בצפון הארץ, במרכזה ובדרומה.

ביבליוגרפיה

- איזקסון, ע' (2014). "קול קורא: שירה הנוער – זה שיר עתידנו" ... מורשת הזמר העברי כבתי"ה"ס. עיונים בחינוך, 11-12, 432-477.
- אלירם, ט' (2006). בוא שיר עברי: שירי ארץ ישראל: היבטים מוזיקליים וחברתיים. חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.
- אמיר, מ' (2012). "לא הכרתי אף שיר" מאפייני רפרטואר שירי חג החנוכה בגני הילדים כיום – בין שימור לחידוש (נדלה לאחרונה באוג' 2018): <http://conference.levinsky.ac.il/media/files/abstracts/0083.pdf>
- בן-זאב, נ' (2009). מנגינה ישראלית: מסעו של עיתונאי בעקבות צליליה של חברה משתנה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גייגר, א' (2012). שירי זמר בגן הילדים, כנס "אוהל" – תשע"ג, אחוזת ראשונים "דגניה". גירץ, ק'. (1990). פרשנות של תרבויות. ירושלים: כתר
- גלושנקוף, ק' וגל, א' (תשס"ב). דו, רה, מי, מה ולמה – מוסיקה בגיל הרך – קריטריונים בבחירת חומרים. הד הגן, א, 48-57.
- גלושנקוף, ק' ושחר נ' (2004). מקומה ותפקידה של הגננת בחיי המוסיקה בגן-הילדים. דו"ח מחקר, תל-אביב: מכללת לוינסקי לחינוך/מכללת בית ברל/וועדת המחקר הבין-מכללתית במכון מופ"ת.
- כהנוביץ, צ' (2010). שיר לי דקיק, זמר גן-הילדים הישראלי 1930-2010: תמורות המשקפות אידיאולוגיות משתנות. פנים – כתב עת לתרבות, חברה וחינוך, 52-53, 182-191.
- לם, א' (2003). 'גוף ראשון יחיד', ראיון עם חיים גורי, ידיעות אחרונות, גיליון 2054 (5 בינוני 2003) מוסף 7 ימים, 26.
- נקר, י' (2009). הזמר העברי כמרכיב משמעותי בגיבוש הזהות הישראלית, תרבות ושורשים ישראליים. (נדלה לאחרונה אוג' 2018): <http://yafanakar1.wordpress.com/2009/11/23/26>
- פינקיאל, י'. ואחרים. (2009). זמר לך לגיל הרך – שירים לכל עת. ירושלים: גף פרסומים, משרד החינוך.
- פינקיאל, י'. ואחרים. (2011). זמר לך לגיל הרך – שירי חגים. ירושלים: גף פרסומים, משרד החינוך.
- פינקיאל, י'. ואחרים. (2012). זמר לך לגיל הרך – שירי עונות. ירושלים: גף פרסומים, משרד החינוך.
- פינקיאל, י'. ואחרים. (2014). זמר לך לגיל הרך – שירים לקטנים ולגדולים. ירושלים: גף פרסומים, משרד החינוך.
- שוקד, מ' (תשנ"ג). עם הזמר: ילדי הנסיכות – מהגרים מישראל בניו-יורק. בתוך: עלון למורה במדעי החברה, (ע"מ 97-110). ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית.
- שפירא, י', בן-אליעזר, א' (1987). יסודות הסוציולוגיה. תל-אביב: עם-עובד.

- Hedden, D. (2012). *An overview of existing research about children's singing and the implications for teaching children to sing*. (Last retrieved on Aug. 2018): <http://upd.sagepub.com/content/30/2/52>
- Sharpe, A., Harris, P., & McKeen, K. (2005). *The place of music and movement in the curriculum in early childhood settings – what do teachers think?* (Last retrieved on Aug. 2018): https://www.researchgate.net/publication/267834768_The_place_of_music_and_movement_in_the_curriculum_in_early_childhood_settings_-_what_do_teachers_think
- Tylor, E. 1920 [1871]. *Primitive Culture*. New York: J.P. Putnam's Sons.
- Young, S. (2006). Playing with song. *Early Childhood Practice: Journal for Multi-professional Partnerships* 18(1), 20-29.

נספחים

1. השאלון

לגנת שלום, מטרת השאלון שלפניך היא לברר את העדפתך האישית לגבי שירי הילדים המושרים בגן ואת עמדותיך בנוגע לנושא זה. השאלון משמש למחקר בנושא השירים המושרים בימינו בגני הילדים בארץ. מילוי השאלון מתבצע באופן אנונימי. תודה מראש על נכונותך, כנותך ותשומת לבך.

חלק א' 1: מבחר השירים המושרים בגן הילדים ביומיום

צייני שמות של עד עשרה שירים שאת נוהגת לשיר עם הילדים בגן ביומיום

שם השיר	שם המשורר	שם המלחין	מועד הצטרפותו למבחר השירים בגן
1			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
2			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
3			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
4			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
5			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
6			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
7			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
8			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה

שם השיר	שם המשורר	שם המלחין	מועד הצטרפותו למבחר השירים בגן
9			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
10			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה

חלק א' 2: מבחר השירים המושרים בגן הילדים בחנוכה

צייני שמות של עד עשרה שירים שאת שרה עם הילדים בגן בחנוכה

שם השיר	שם המשורר	שם המלחין	מועד הצטרפותו למבחר השירים בגן
1			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
2			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
3			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
4			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
5			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
6			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
7			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
8			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה
9			לפני זמן רב לפני כמה שנים רק לאחרונה

חשוב במידה רבה מאוד	חשוב במידה רבה	חשוב במידה מסוימת	חשוב במידה מועטה	בכלל לא חשוב	
					המנגינה קליטה
					המנגינה מתאימה לשירת ילדים
					השיר נמצא ברשימה המומלצת של משרד החינוך
					השיר הוא מהקלאסיקה של שירי הילדים
					השיר מקובל היום בגנים רבים
					המלים איכותיות
					השיר מייצג ערך חשוב
					המסר של השיר חינוכי
					השיר קשור למסורת
					השיר ברוח עכשווית
					השיר משרת את התפתחותו התנועתית של הילד
					השיר יתקבל היטב אצל ההורים
					השיר מתאים להופעה בפני ההורים
					השיר הומלץ בעת לימודיך בסמינר או במכללה

4. בחרי את שלושת השיקולים המרכזיים עבורך וכתבי את מספריהם: ___ ___ ___

5. האם חשוב לדעתך להכניס שירים חדשים לרשימת השירים?

1. בכלל לא 2. במידה מועטה 3. במידה מסוימת 4. במידה רבה 5. במידה רבה מאוד

6. מאיפה מגיעים השירים החדשים לגן שלך?
1. מהשתלמויות משרד החינוך בהן השתתפת
 2. מהשתלמויות פרטיות של גופים מסחריים בהן השתתפת או השתתפה המורה למוזיקה
 3. מדיסקים שמגיעים אליך מחברות שמפיצות מוזיקה לילדים
 4. מהמורה למוזיקה
 5. משיתוף של גננות עמיתות
 6. שירים אליהם נחשפת (ברדיו או בטלוויזיה או במופעים וכד')
7. האם חשוב לדעתך לשמר ליבה של שירי ילדים קלאסיים, קנונים?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה
 3. במידה מסוימת
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד
8. לאחרונה פרסם האגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך חוברות ”זמר לך לגיל הרך” ובהן שירים מומלצים לגן הילדים. האם את מכירה את החוברות ומודעת להמלצות?
1. כן
 2. לא
9. באיזו מידה את מרגישה מחויבת להמלצות משרד החינוך בתחום השירים כגן?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה
 3. במידה מסוימת
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד
10. האם לדעתך יש מקום לקבל הנחיות בתחום זה ממשרד החינוך?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה
 3. במידה מסוימת
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד
11. באיזו מידה מפקח משרד החינוך על בחירת השירים כגן שלך (באמצעות המפקחת)?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה
 3. במידה מסוימת
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד
12. האם את שלמה עם רפרטואר השירים כגן שלך?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה
 3. במידה מסוימת
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד

13. באיזו מידה משפיעים הגורמים החיצוניים הבאים על בחירתך את השירים לגן?

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה מועטה	בכלל לא	
					מפקחת משרד החינוך
					ההורים
					הנעשה בגנים אחרים באזור
					גננות חברות
					אחר (ציני)

14. אם היתה בידייך בחירה לגמרי חופשית, מה היית משנה במבחר של שירי הגן שלך?

15. האם את שבעת רצון מהאופן שבו מונחלים שירי הילדים בגני הילדים בארץ? מדוע?

חלק ג': פרטי רקע

1. שנת לידה: _____
2. ארץ לידה: _____
3. ותק בהוראה: _____
4. מקום מגורים: 1. עיר 2. מושב 3. קיבוץ 4. יישוב קהילתי 5. אחר
5. מידת הדתיות: 1. חילונית 2. מסורתית 3. דתית 4. חרדית
6. הגן בו את עובדת: 1. פעוטון 2. גן צעיר (גילאים 3-4) 3. גן בוגר (גילאים 5-6) 4. גן מעורב (גילאים 3-6) 5. צהרון 6. אחר, אנא פרטי _____
7. מקום הגן שלך: 1. עיר 2. מושב 3. קיבוץ 4. יישוב קהילתי 5. אחר:
8. הגן נמצא באזור: 1. המרכז 2. הצפון 3. הדרום
9. הגן שייך לזרם: 1. ממלכתי 2. ממלכתי-דתי
10. השכלתך/ הכשרתך: 1. גננת מוסמכת 2. גננת בכירה 3. תואר ראשון 4. תואר שני 5. אחר _____
11. האם את עובדת משרד החינוך? 1. כן 2. לא
12. שם המוסד בו רכשת את תעודת ההוראה: _____
13. במהלך השנים האם עברת השתלמויות במוזיקה? 1. כן 2. לא
14. אם כן, היכן? _____
15. באיזו מידה את אוהבת לשיר? 1. בכלל לא 2. במידה מועטה 3. במידה מסוימת 4. במידה רבה 5. במידה רבה מאוד
16. האם את מנגנת בכלי נגינה? 1. כן 2. לא
17. אם כן, מהו? _____
18. בזמן השירה בגן את בדרך כלל שרה: 1. לצלילי מוזיקה מוקלטת 2. ללא ליווי כלשהו 3. שרה ומלווה את השירה בנגינתך

תודה רבה על שיתוף הפעולה.

מאפייני משתתפות המחקר

%		N		%		N		מאפיינים	
הצפון		המרכז						הגן נמצא באזור	
N=56		N=30							
0.87	N=48	0.96	N=27	ממלכתי				הגן שייך לזרם	
0.13	N=7	0.4	N=1	ממלכתית-דתי					
0.11	N=6	0.26	N=8	גננת מוסמכת					
0.11	N=6	0.00	N=0	גננת בכירה					
0.54	N=30	0.60	N=18	תואר ראשון				השכלה	
0.21	N=12	0.13	N=4	תואר שני					
0.03	N=2			אחר					
0.37	N=20	0.93	N=27	עיר					
0.16	N=9	0.07	N=2	מושב				מקום הגן	
0.23	N=13			קיבוץ					
0.21	N=12			יישוב קהילתי					
0.04	N=2			אחר					
0.14	N=8	0.63	N=19	עד 35					
0.42	N=23	0.20	N=6	36-45				קבוצות גיל	
0.47	N=24	0.17	N=5	46 ומעלה					

ערך	ערך	ערך	ס"ת	ממוצע	N	מאפיינים	
66.00	23.00	40.00	9.74	41.49	N=85	כלל המדגם	גיל
58.00	26.00	35.00	8.29	36.70	N=30	הגן באזור המרכז	
66.00	23.00	43.00	9.53	44.11	N=55	הגן באזור הצפון	
34.00	1.00	12.00	10.47	13.53	N=85	כלל המדגם	ותק
31.00	1.00	4.00	8.69	8.33	N=30	הגן באזור המרכז	בהוראה
34.00	1.00	17.00	10.33	16.36	N=55	הגן באזור הצפון	